

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 3, June 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.858

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 18.03.2019 Kabul Tarihi: 09.04.2020

Atıf Künyesi: Edip Durmaz, "Kırklareli Sanayii (1927 – 1935)", *History Studies*, 12/3, Haziran 2020, s. 861-875.

Kırklareli Sanayii (1927 – 1935)

Kırklareli Industry (1927-1935)

Dr. Edip Durmaz

ORCID No:

Kırklareli Üniversitesi

HISTORY
STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

Volume 12
Issue 3
June
2020

Öz: Tarihçiliğin önemli bir dalı olan şehir tarihçiliği günümüzde Türkiye’de ve dünyada büyük gelişmeler kaydetmektedir. Türkiye’de şehir tarihçiliğinin gelişmesi ayrıca bir öneme sahiptir. Zira Türkiye’de yapılan tarih çalışmalarının kabaca üçte ikisi hala siyasi tarih alanına yöneliktir. Şehir tarihçiliğinde, ilgili coğrafyanın sadece siyasi ve kronolojik olayları değil, aynı zamanda o coğrafi birimde yaşayan insanların yapıp gerçekleştirdiği tüm faaliyetler birer tarihi olgu olarak ele alınıp incelenebilmektedir. Bu çalışmada, Kırklareli il merkezi ve Lüleburgaz ilçe merkezi odak alınarak, Kırklareli vilâyeti genelinde 1927 – 1935 yılları arasında sanayi alanında yaşanan gelişim ve değişimler genel hatlarıyla incelenmeye, vilâyet genelinde yaşanan bu değişim ve gelişmeler hakkında kısaca bilgiler verilmeye çalışıldı. Ayrıca, vilâyet sınırları içerisinde kurulan ve sahip olduğu gövde büyüklüğü ile vilâyet sanayisi içerisinde çok önemli bir hacim oluşturan Alpullu Şeker Fabrikası’nın tarihçesine, anılan dönem içerisindeki şeker üretimine, oluşturduğu istihdama ve Türkiye ekonomisine yaptığı katkıya da kısaca değinildi. Bu çalışma bu konu ile ilgili yapılan ilk çalışmadır. Bu nedenle, 1927 – 1935 yılları arasında Kırklareli yöresinde sanayi alanında ortaya çıkan önemli değişim ve gelişmeler anlatılırken, bunların nedenleri ve nasılları üzerinde durulmamış, sadece mevcut gelişim ve değişmelerin gerçekçi bir fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır. Bu gelişim ve değişmelerin neden ve nasılları ayrı birer çalışma konusudur.

Anahtar Kelimeler: Kırklareli, Kırklareli Sanayii, Alpullu Şeker Fabrikası

Abstract: Urban historiography has currently been making great progress in Turkey and in the world. In urban historiography, not only the political and chronological events of the related geography, but also all the work done by people in that settlement can be considered as historical facts. In this study, focusing on the center of Kırklareli province and Lüleburgaz district center, it was tried to examine the general developments and changes in the industrial area between 1927 and 1935 throughout Kırklareli province, and to give brief information about these changes and developments throughout the province. Also, the history, the sugar production during the mentioned period, the employment created, and the contribution to the Turkish economy of Alpullu Sugar Factory were briefly discussed. Since this is the first study on this subject, while explaining the important changes and developments in the field of industry in Kırklareli region between 1927 and 1935, the whys and hows of them were not emphasized, only a realistic picture of the current developments and changes was tried to be taken. The whys and hows of these developments and changes is a separate topic study.

Keywords: Kırklareli, Kırklareli Industry, Alpullu Sugar Factory

Giriş

Osmanlı Devleti'nde 1800'lü yılların başında küçük atölyeler halinde üretim yapan ve esnaf örgütleri şeklinde (loncalar) organize olmuş fakat zamanının ilerisinde gelişmiş bir sanayi bulunmaktaydı. Bu yerli ve milli sanayi hem ülkenin kendi ihtiyacını karşılıyor hem de özellikle tekstil alanında artık ürünü (üretim fazlasını) dışarıya ihraç ediyordu. Osmanlı Devleti'ndeki bu görece gelişmiş sanayi altyapısı Tanzimat Dönemi'nde 1839'dan sonra çöktü. Bunun en önemli sebebi insan gücü ile çalışan Osmanlı Yerel Sanayi'sinin, Avrupa'da ortaya çıkan ve makineli üretime dayanan o dönemin modern sanayisi ile rekabet edememesiydi.⁽¹⁾

Osmanlı Devleti'nin gerek Avrupalı devletlere verdiği kapitülasyonlar ve ABD'yle olan ticaret anlaşması gerekse devletin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlar, ülkede modern bir sanayinin kurulmasına yönelik yapılan tüm girişim ve çabalara rağmen imkân tanımamıştır.⁽²⁾ Bu durum da Osmanlı Devleti'nin 1850'lerden itibaren ihtiyaç duyduğu mamullerin tamamına yakınına dışarıdan ithal yoluyla karşılmasına yol açmıştır.

Cumhuriyet kurulduğunda, 1920'lerin başında faal modern sanayi işletmeleri iki büyük grupta toplanmaktaydı. Birinci grupta büyük ölçüde ülkenin askeri ihtiyaçları için çalışan Feshane, Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikası, Zeytinburnu Dokuma Fabrikası Zeytinburnu Asit ve Eter Fabrikası vb. gibi devlet fabrikaları bulunuyordu.⁽³⁾ İkinci grupta ise özel teşebbüse ait çoğunluğuna yabancıların sahip olduğu tekstil, zeytinyağı, çimento, fabrikaları vb. gibi bazı özel teşebbüse ait fabrikalar bulunmaktaydı.⁽⁴⁾

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, ülkenin büyük ölçüde dışarıdan özellikle Avrupa'dan yapılan ithalata bağımlı olan ekonomisini, yeniden üretime dayalı bir yapıya kavuşturabilmek için iktidarda olan hükümetler tarafından bir dizi müdahalelerde bulunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin son yılları içerisinde ülkedeki sanayi altyapısını geliştirip güçlendirme amacıyla gerçekleştirilen teşebbüsler içerisinde en önemlisi "İttihat ve Terakki Partisi" iktidarında 1913'te çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Kanunu"dur. ⁽⁵⁾ Balkan Savaşları'nın siyasi – sosyal – ekonomik çalkantıları arasında çok güç koşullarda çıkarılan bu kanun Cumhuriyet Dönemi'nde tekrar gündeme gelmiştir. Art arda yaşanan bir dizi yıpratıcı savaşın ardından Lozan Antlaşması sonrasında ülkenin en büyük sorunu olarak ortada duran "ekonominin düzenlenmesi meselesi", 1913'te çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Kanunu"nu yeniden akla getirmiştir. Bu kanun elden geçirilerek, mevcut genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin şartlarına ve günün koşullarına uygun bir şekilde güncellenmiş ve 1927'de kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁽⁶⁾ Gerçekleştirilen bu hamleyle hem Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin

¹ Ömer Celal Sarc, *Tanzimat ve Sanayimiz Tanzimat I*, Milli Eğitim Yayını, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 433.

² Selda Kayapınar, "Osmanlı ABD Ticaret Antlaşması öncesi Amerika'nın Diplomasi Girişimleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 51, Ocak 2017, s. 55.

³ Rifat Önsoy, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988, s.50; Mustafa Kurt, Kemalettin Kuzucu, Baki Çakır; Kemal Demir, "19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 40, Güz 2016, s. 256-258; Mustafa Özdemir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*, İTO Yayınları, İstanbul, 2011, s. 317.

⁴ Memduh Yaşa, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1980, s.13.

⁵ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 77-78.

⁶ Tunç Tayanç, *Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973, s. 58-59.

ekonomisi derlenip, toparlanmaya hem de mevcut sanayi alt yapısı güçlendirilmeye çalışılmıştır.⁽⁷⁾

Fakat Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin "sanayileşerek kalkınma" hedefine rağmen 1923-1929 yılları arasında, Osmanlı Devleti'nden devralınan sanayi alt yapısında hem sayısal anlamda hem de niteliksel anlamda ciddi değişiklikler yapılamamış, anlamlı ve doyurucu bir sanayi hamlesi gerçekleştirilememiştir.⁽⁸⁾ Bu yıllarda ülkenin ekonomisini ve dolayısıyla da sanayi alt yapısını olumsuz anlamda etkileyen bir diğer önemli sorun, 1912-1927 yılları arasında ülkede yaşayan şehirli nüfustaki azalmadır. Bu azalma ülkenin Kırklareli'yi de içine alan Adapazarı – Muğla hattının batısındaki bölümünde bu bağlamdaki en yüksek oranına ulaşmış ve % 44'ü bulmuştur.⁽⁹⁾

Özellikle 1912-1927 yılları arasında girilen savaşlar ülkedeki genel nüfusun ve şehirli nüfusun azalmasına ve mevcut etnik yapının değişmesine yol açtı. Tüm bu yaşananlar ise Türkiye ekonomisini olumsuz bir şekilde etkiledi.⁽¹⁰⁾ Bu olup bitenlerden Türkiye olumsuz olarak etkilenirken Kırklareli'nin bir kat daha olumsuz bir şekilde etkilendiği söylenebilir. Zira Edirne vilâyet nüfusu 1912 öncesinde zirve noktasına ulaştığı dönemde 1.106.005'e yükselmişken 1914'te 627.500'e geriledi. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan yeni idari taksimat ve anılan savaşlar ile etnik yapıdaki değişikliklerin ardından 1927 Genel Nüfus Sayımı'nda Edirne vilâyet nüfusu 150.889'a kadar geriledi.⁽¹¹⁾ Edirne merkez nüfusunda yaşanan gerileme ise çok daha şiddetli oldu. Edirne'nin şehir merkezi nüfusu 1907'de 299.147 kişi idi.⁽¹²⁾ 1927Yılına gelindiğinde bu sayı 68.279'a düşmüştür.⁽¹³⁾ Edirne vilâyet merkezinde yaşayan her 100 kişiden yaklaşık 77'sinin⁽¹⁴⁾ bulunduğu yerden göç etmesi veya ölmesinin, Edirne sanayii üzerinde olumsuz etkilere yol açması kaçınılmazdır. Cumhuriyet devri öncesinde Edirne Vilayetinin bir sancağı olan Kırklareli de Edirne'de yaşanan bu nüfus hareketlerinden müstağni kalamamıştır. Kırklareli vilâyeti nüfusunun da Balkan Savaşları öncesinde 1912'de zirve noktası olan yaklaşık 195 bin kişiye ulaştığı tahmin edilebilir.⁽¹⁵⁾ Ardından yukarıda sayılan gelişmelerin etkisiyle birlikte 1927'de Kırklareli vilâyeti nüfusunun 108.989'a gerilediği söylenebilir. Kırklareli merkezinde de anılan dönemde ciddi miktarda bir nüfus kaybı gerçekleşmiştir. Cumhuriyet öncesinde, 1912'de 76 bin civarında olan nüfus 1927'de 47.402'ye gerilemiştir.⁽¹⁶⁾

⁷ 1927 Yılında kabul edilen "Teşvik-i Sanayi Kanunu"ndan sadece sermayesinin en az % 25'i yerli olan yatırımcılar yararlanabilecekti. Devlet bu yasadaki yararlanan sanayi kuruluşlarına; nakliyede bir takım ayrıcalıklar tanımayı, bedelsiz arazi göstermeyi, bazı vergi ve harçlarda muafiyet getirmeyi, üretim rakamları üzerinden % 10 kadar pirim vermeyi taahhüt etmekteydi. Devlet ayrıca kamu kurumları ve belediyelere de yerli malı kullanma zorunluluğu getirerek, bu kanundan istifade eden sanayi kuruluşlarıyla çalışmaya zorlamaktaydı.

⁸ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 40.

⁹ Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, s. 100.

¹⁰ Age, s. 101.

¹¹ Kemal Haşım Karpaz, "Osmanlı Nüfusu (1830-1914), Demografik ve Sosyal Özellikler", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 204-208.

¹² Age, s. 204-205; O yıllardaki yıllık ham nüfus artış oranı da göz önünde bulundurulduğunda Edirne'nin ilçe merkezi nüfusunun Balkan Savaşları öncesinde 1912'de 315 bin civarında olduğu tahmin edilebilir.

¹³ 28 Teşrinivel 1927 *Umumî Nüfus Tahriri*, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1929, s. VII.

¹⁴ Edirne ilçe merkezi nüfusu 1912'deki 315 bin nüfus esas alınırca ilçe merkezindeki nüfus kaybı % 78,32'dir.

¹⁵ 1319 *Edirne Vilayeti Celilesi Sâlnâmesi* (defa 28, 1319 sene-i maliye), Edirne Vilayet Matbaası, Edirne, 1903, s.1008; Kırkkilise sancağının 1902'deki nüfusu 175.065'tir. Fakat o dönemdeki yıllık kaba nüfus artış oranlarından hareketle 1912'de Kırkkilise sancağının (bugünkü vaziyette Kırklareli vilâyetinin toplam nüfusunun 195 bin civarında olduğu tahmin edilebilir.

¹⁶ 28 Teşrinivel 1927 *Umumî Nüfus Tahriri*, s. XI.

1. Kırklareli’nde Sanayii 1927-1935

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin düzenlediği ilk sanayi sayımında 1927 yılı sonbaharında Kırklareli vilâyetinin sanayideki durumu özetle aşağıdaki Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1: 1927’de Kırklareli Vilâyeti Genel Sanayi İşletmeleri ve Sanayide Çalışan İnsan Sayısı

Sanayi Dalları	Sanayi İşletmesi Sayısı	Çalışan insan sayısı
Tarım, evcil hayvanlar, av ve balıkçılık	198	1.010
Dokuma	29	68
Bitkisel madde ve ağaç mamulleri	44	118
Bina inşaatı	20	66
Maden ve makine sanayi	108	249
Kimya	2	8
Karma (birden fazla sanayi dalını içeren)	1	1
Çeşitli veya sınıflandırılmayan	1	4
Sanayi dalları toplamı	403	1.524

Kaynak: *Sanayi Sayımı 1927*, Publication No. 584, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s.42.

Tablo 1’den de anlaşılacağı üzere 1927 yılı sonbaharında Kırklareli vilâyeti genelinde sanayi alanında faaliyet gösteren ve sayım anında aktif olan 403 işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinde toplam 1.524 işçi çalışmaktaydı. Öne çıkan sanayi dalı tüm işletmelerin yaklaşık yarısını (% 49,13’ü) oluşturan “tarım, evcil hayvanlar, av ve balıkçılık” sanayidir. Ayrıca bu sanayi kolu sanayide çalışan nüfusun 2/3’ünü (% 66,27’sini) barındırmaktadır. Bir diğer önemli sanayi branşı maden ve makine sanayi idi. Bu sanayi kolunda ise 108 işyeri faaliyet göstermekte ve bu işletmelerde toplam 249 kişi istihdam edilmekteydi. Önemli bir başka sanayi branşı da bitkisel madde ve ağaç mamulleri sanayi idi. Bu sanayi branşında faaliyet gösteren işletmelerin sayısı 44 ve istihdam edilen kişi sayısı da 118 idi. Vilâyetin önemli sanayi branşlarından biri de tekstil endüstrisi idi. Bu branşta faaliyet gösteren işyeri sayısı 29 ve istihdam edilen kişi sayısı ise 68’di. Oransal olarak da bakıldığında vilâyetin en önemli ilk dört sanayi branşında istihdam sırasıyla; tarım, evcil hayvanlar, av ve balıkçılık sanayinde % 66,27, maden ve makine sanayinde % 16,33, bitkisel madde ve ağaç mamulleri sanayinde % 7,77 ve tekstil sanayinde de % 4,46 idi.

Kırklareli vilayetinde sanayinin genel görünümü 1927’de bu şekildeyken merkez ve kırsal olarak daha da ayrıntıya inildiğinde ise karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktaydı:

Tablo 2: 1927'de Kırklareli Kırsalı, Şehir Merkezi ve Vilayetinde Sanayi İşletmeleri ve Çalışan İnsan Sayısı

Sanayi Dalları	Kırklareli şehir merkezi		Kırklareli kırsalı		Kırklareli vilâyeti	
	Sanayi İşletmesi sayısı	Çalışan insan sayısı	Sanayi İşletmesi sayısı	Çalışan insan sayısı	Sanayi İşletmesi sayısı	Çalışan insan sayısı
Tarım, evcil hayvanlar, av ve balıkçılık	114	698	84	312	198	1.010
Dokuma	20	41	9	27	29	68
Bitkisel madde ve ağaç mamulleri	27	43	17	75	44	118
Bina inşaatı	6	11	14	55	20	66
Maden ve makine sanayi	74	130	34	119	108	249
Kimya	-	-	2	8	2	8
Karma (birden fazla sanayi dalını içeren)	1	1	-	-	1	1
Çeşitli veya sınıflandırılmayan	1	4	-	-	1	4
Sanayi dalları toplamı	243	928	160	596	403	1.524

Kaynak: Sanayi Sayımı 1927, s. 42.

Üstteki Tablo 2'de görüldüğü üzere toplam işletme sayısına bakıldığında; Vilâyet sanayinin % 60,29'lük büyük kısmı, Kırklareli şehir merkezinde kümelenmiştir. Kırklareli kırsalında ise sanayinin 2/5'inden biraz daha azının, % 39,71'lik küçük kısmının kümelendiği görülmektedir. Sanayide çalışan sayılarına bakıldığında ise; Çalışanların % 67,95'inin Kırklareli şehir merkezinde, % 60'89'unun da Kırklareli kırsalında çalıştıkları ortaya çıkmaktadır. Kırklareli şehir merkezinde sanayi branşlarında çalışan kişi sayısı 928, Kırklareli kırsalında sanayide çalışanların sayısı ise 596'dır. Kırklareli vilâyetinde sanayide çalışan toplam kişi sayısı ise 1.524'tür. Kırklareli şehir merkezinde işletme başına 3,81 çalışan düşerken, Kırklareli kırsalında ise işletme başına 3,72 çalışan düşmektedir. Kırklareli vilâyeti genelinde ise sanayi işletmelerinin 307'si 4 kişiden az ve en çok 4 çalışanlı, 96'sı da 4'ten fazla sayıda çalışana sahip bir durumdur.⁽¹⁷⁾ Tablo 2'de gösterilen tüm sanayi branşları içinde bina inşaatı ve kimya sanayilerinde Kırklareli kırsal kesiminin öne çıktığı diğer tüm sanayi branşlarında ise Kırklareli şehir merkezinin önde olduğu görülmektedir.

Kırklareli vilayetinde sanayinin genel görünümü 1935'e gelindiğinde ise bir hayli değişmişti. Aradan geçen sekiz yıllık süre zarfında Kırklareli sanayiinde meydana gelen en önemli değişiklik olarak sanayinin merkezden kırsala doğru yayılması hususu dikkat çekmektedir. Kırsaldaki sanayi kümelenmesi 1927'de vilâyet genelindeki sanayi kümelenmesinin yaklaşık % 39,71'i düzeyindeyken 1935'e gelindiğinde durumun tersine

¹⁷ İsmail Husrev Tökin, *İktisadi ve İçtimai Türkiye Rakamlarla*, C. III, T. C. İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1946, s. 39.

Kırklareli Sanayii (1927 – 1935)

döndüğünü ve Kırklareli kırsalının vilâyet genelindeki sanayi kümelenmesinin yaklaşık % 83'üne ev sahipliği yaptığı ortaya çıkmaktadır. Bir başka dikkati çeken husus da yine aşağıdaki tablodan da (Tablo 3) rahatça görülebileceği üzere 1927-1935 yılları arasında Kırklareli ilinin en büyük ilçesi konumunda olan Lüleburgaz'ın sanayi alanında kaydettiği çok hızlı gelişmedir.

Tablo 3: 1927'de Lüleburgaz'da Sanayi İşletmeleri ve Sanayide Çalışan İnsan Sayısı

Sanayi Dalları	Sanayi İşletmesi sayısı	Çalışan insan sayısı
Tarım, evcil hayvanlar, av ve balıkçılık	44	205
Dokuma	5	16
Bitkisel madde ve ağaç mamulleri	14	72
Bina inşaatı	2	10
Maden ve makine	16	84
Kimya	2	8
Taş ve toprak	-	-
Karma (birden fazla sanayi dalını içeren)	-	-
Çeşitli veya sınıflandırılmayan	-	-
Sanayi dalları toplamı	83	395

Kaynak: Sanayi Sayımı 1927, s. 42.

Yukarıdaki Tablo 3 ve aşağıdaki Tablo 4 incelendiğinde, Lüleburgaz ilçesinin aradan geçen sekiz yıl gibi kısa denilebilecek bir süre zarfında sanayide çalışan insan sayısı artışında oldukça önemli bir mesafe kat etmiş olduğu görülecektir. Lüleburgaz ilçesi 1927 – 1935 yılları arasında sanayi alanında yakaladığı ivme ile birlikte vilâyet merkezi olan Kırklareli'ni sanayide çalışan toplam insan sayısı hususunda hemen hemen yakalamıştır. Sanayide çalışan nüfus toplamı 1935 yılı için Kırklareli merkezde 916 kişi iken, Lüleburgaz'da sanayide çalışan toplam nüfus ise 801 kişiye ulaşmıştı. Konunun daha da ayrıntılarına inildiğinde karşımıza aşağıda yer alan Tablo 4 çıkmaktadır:

Tablo 4: 1935'te Kırklareli Merkezi, Lüleburgaz ve Vilâyet Kırsalında Sanayide Çalışan Nüfus

Sanayi Dalları	İl merkezi			Lüleburgaz			Kırsal (Lüleburgaz hariç)	Vilâyet
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam	Toplam
1.Maden, taş ocakları, tuzlalar çıkartma ve işletme	10	-	10	-	-	-	26	36

2.Taş ve toprak	26	-	26	40	-	40	102	168
3.İnşaat, bina ve mobilya	55	-	55	52	-	52	283	390
4.Ağaç işleme	109	1	110	154	34	188	570	858
5.Demir (metalürji) sanayi	111	2	113	98	-	98	747	958
6.Makine, cihaz, alet imalatı	11	-	11	26	-	26	51	88
7.Kimya	-	-	-	-	-	-	4	4
8.Dokuma	11	4	15	3	1	4	59	78
9.Kâğıt ve baskı	12	-	12	9	-	9	12	33
10.Deri, kauçuk, kemik vb.	25	-	25	21	-	21	28	74
11.Gıda, içki ve tütün	184	1	185	102	-	102	1.076	1.363
12.Elbise (konfeksiyon)	186	32	218	123	12	135	291	644
13.Elektrik	4	-	4	4	-	4	3	11
14.Sanayi Müesseseleri fen ve idare memuru	4	-	4	3	-	3	36	43
15.Sınıflandırılmayan (sınıfı belirsiz)	107	21	128	100	19	119	321	568
16.Karma (birden fazla sanayi dalını içeren)	-	-	-	-	-	-	1	1
Tüm sanayi dalları toplamı	855	61	916	735	66	801	3.600	5.317

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935 Kırklareli Vilâyeti Volume: 34, Neşriyat Sayısı: 75, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937, s. 22-59.

Yukarıdaki Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere 1935 yılı sonbaharında sanayi alanında faaliyet gösteren ve sayım anında aktif olan işyerlerinde, Kırklareli vilâyeti genelinde toplam 5.317 kişi çalışmaktaydı. Kırklareli vilâyeti genelinde öne çıkan sanayi branşı gıda içecek ve tütün sanayidir. Bu sanayi branşında 1.363 kişi çalışmakta ve bu sanayi branşı sanayide çalışan nüfusun yaklaşık ¼'ünü (% 25,6) barındırmaktadır. İkinci sırada en çok istihdam oluşturan sanayi dalı ise metalürji sanayii idi. Metalürji sanayinde çalışan nüfusun yaklaşık 1/5'i (% 18) 958 kişi çalışmaktaydı. Bir diğer önemli sanayi branşı da ağaç işleri sanayi idi. Bu sanayi branşında ise 858 kişi istihdam edilmekteydi. Önemli bir başka sanayi branşı da konfeksiyon-elbise sanayi idi. Bu sanayi branşında istihdam edilen kişi sayısı da 644'ü bulmaktaydı. Son olarak vilâyetin önemli sanayi branşlarından birisi de inşaat, bina ve mobilya sanayi idi. Bu branşta istihdam edilen kişi sayısı ise 390'dı. Oransal olarak da bakıldığında vilâyetin en önemli ilk beş sanayi branşında istihdam sırasıyla; Gıda içecek ve tütün sanayiinde % 25,63, metalürji sanayiinde % 18,02 ağaç işleri sanayiinde % 16,14, konfeksiyon sanayiinde de % 12,11' ve son olarak bina ve mobilya sanayinde 7,34'tü.

Yukarıda adı geçen vilâyetteki en çok istihdam oluşturan bu beş sanayi branşında Kırklareli vilâyeti sanayisinde çalışanların % 79,24'ünün istihdam edildiği görülmektedir.

Kırklareli vilayetinde sanayinin genel görünümü 1935'de bu şekildeyken merkez ve taşra olarak biraz daha ayrıntıya inildiğinde ise karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktaydı.

Üstteki Tablo 4'te görüldüğü üzere tüm sanayi branşlarında çalışanların sayılarına bakıldığında; Vilâyet sanayinin % 82,77'lik büyük bir kısmı, Kırklareli kırsalında kümelenmiştir. Kırklareli şehir merkezinde ise sanayinin % 17,23'lük bir kısmının kümelenildiği görülmektedir. Kırklareli kırsalında sanayi branşlarında çalışan kişi sayısı 4.401, Kırklareli şehir merkezinde sanayide çalışanların sayısı ise 926'dır. Tablo 4'te gösterilen tüm sanayibransları içinde Kırklareli kırsal kesimi öne çıkmakta, Kırklareli şehir merkezi de geride kalmaktadır.

Buraya kadar olan kısımda daha çok vilâyetin küçük ve orta boy sanayi işletmeleri üzerinde genel hatlarıyla duruldu. Kırklareli vilâyeti dahilindeki Teşviki Sanayi Kanunundan istifade eden ve 10 beygir gücünden fazla bir makine gücüne sahip olan, büyük sanayi işletmelerinin durumuna da kısaca bir göz atmak gerekmektedir. Bu göz atma bizim için Kırklareli sanayisinin sahip olduğu sanayi işletmeleriyle ilgili hacim ve boyut açısından bir parça da olsa değerlendirmeler yapabilmek adına faydalı olacaktır. Büyük sanayi işletmeleri ile ilgili tüm yurdu kapsayan ve ayrıntılı ilk istatistikler ancak 1932 yılından itibaren kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu nedenle bu çalışmada da büyük sanayi işletmelerinin 1932-1935 yılları arasındaki durumları aşağıdaki Tablo 5 'te özet olarak sunulmuştur.

Tablo 5: 1932 - 1935 Yılları Arasında Kırklareli vilâyetindeki Büyük Sanayi İşletmeleri ve Bu İşletmelerdeki Çalışan Sayısı

Kırklareli Vilâyetindeki Büyük Sanayi İşletmeleri								
Sanayi Branşı	1932 Yılı		1933 Yılı		1934 Yılı		1935 Yılı	
	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı
Un Sanayi	9	58	8	41	6	37	5	*
Araba sanayi (ağaç işleme)	1	1	-	-	-	-	-	-
Şeker Sanayi	1	992	1	1.668	1	1.057	1	*
Elektrik sanayi	1	4	1	4	1	4	2	8
Tüm sanayi branşları toplamı	12	1.055	10	1.713	8	1098	8	*

Kaynak: Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932 ve 1933 Seneleri Faaliyetleri, 1934, s. 62-197; Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932 ve 1937 Seneleri Faaliyeti, 1939, s. 104-322.

Yukarıdaki Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere 1932-1935 yılları arasında Kırklareli vilâyeti genelinde devletten destek alan ve büyük sanayi işletmesi olarak adlandırabileceğimiz sanayi işletmelerinin sayısı 8 ila 12 arasında değişmektedir. Bu büyük sanayi işletmelerinde istihdam edilen çalışanların sayısı da 1.055 ila 1.713 arasında değişmekteydi. 1935 Yılından itibaren Tablo 5'te “ * “ ile gösterilen sütunlarda işletmelerdeki çalışan sayısını tespit etmek mümkün olamamıştır. Bunun nedeni 1935'te sanayi müesseselerinde çalışan kişi sayısından, çalışma günü (yevmiye) esasına dayalı bir sayım metoduna geçilmesidir. Bununla birlikte 1934'te 8 büyük sanayi işletmesinde 1.098 kişi çalışırken 1935'te yine aynı şekilde 8 büyük sanayi müessesesindeki çalışan sayısının sabit kaldığı veya çok küçük oynamalarla benzer bir sayıda olduğu kolaylıkla öngörülebilir. Yine dikkat edilmesi gereken bir husus da Teşviki Sanayi Kanununun belirli bir büyüklükteki sanayi işletmelerini belirli bir süre için desteklemeyi öngören bir kanun olmasıdır. Sanayi işletmeleri belirlenen süre dolunca devletten aldıkları desteği de kaybediyorlardı. Yukarıdaki Tablo 5'de de bazı büyük sanayi işletmeleri (4 işletme) 1933'ten sonra gözükmemektedir. Fakat bu gözükmemenin nedeni belli değildir. Bu işletmeler kendiliklerinden kapanmış da olabilir veya aldıkları devlet desteğini yitirmelerinden dolayı tablolarda 1933'ten sonra gözüküyor da olabilir. Kırklareli vilâyetinde faaliyet gösteren bu büyük sanayi işletmelerinde 1932'de işletme başına yaklaşık 88 çalışan düşerken, 1934'te de bu rakam yine yaklaşık 137'dir. Kırklareli vilâyetindeki büyük sanayi işletmelerinin büyük kısmının (2/3'ünün) un sanayinde kümelendiği ve faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan işletme sayısında un sanayi kümelenmesi başat bir rol oynarken istihdam sayısında ise başat rolü şeker sanayi oynamaktadır. Tabi burada karşımıza “Alpullu Şeker Fabrikası” çıkmakta. Bu çalışmaya söz konusu yıllarda Alpullu Şeker Fabrikası dev bir işletmedir. Yukarıdaki Tablo 5'te Alpullu Şeker Fabrikası'nın geçici statüdeki işçileri de hesaba katılmıştır. Tablo 4'te ise geçici işçilerin hesaba katılıp, katılmadığı kesin olarak bilinmemektedir.¹⁸ Söz konusu tablolarda sadece daimi kadrodaki çalışanlar dikkate alınsaydı bile en kötü ihtimalle yine de büyük sanayi işletmelerinde çalışanların 1934'te yaklaşık % 69'unun şeker sanayinde çalıştığını belirtmek gerekirdi.⁽¹⁹⁾ Bu nedenle Cumhuriyet Devri'nin en önemli sanayi yatırımlarından biri olan Alpullu Şeker Fabrikası'nı bu noktada hatırlamak zorundayız. Türkiye'de üretime geçen ilk şeker fabrikası olan Alpullu Şeker Fabrikası'na ve bu fabrikanın Kırklareli yöresi ile Türkiye için ne anlam ifade ettiğine kısaca bu vesileyle değinmek gerekmektedir.

2. Alpullu Şeker Fabrikası

Daha Osmanlı İmparatorluğu zamanında ülke içerisinde şeker üretimi ile ilgili birtakım teşebbüsler olmuş fakat bu cılız teşebbüslerin hiçbiri başarılı bir neticeye ulaşmış, ülkemiz sınırları içinde milli şeker üretimini gerçekleştirilememiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasının ardından Marmara Bölgesi'nde şeker fabrikası kurmak için yeni bir teşebbüs ortaya çıktı. Daha sonra bu girişim 1924 yılı sonunda “İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi” isimli bir şirkete dönüştü.⁽²⁰⁾ Bu şirketin başına Şakir Kesebir getirildi.⁽²¹⁾ Şirket kurulduktan kısa bir süre sonra Alpullu'da kurulan şeker fabrikasının % 68

¹⁸ İlgili tablonun hazırlandığı iki kaynaktan da geçici işçi ve daimi işçi ayrımı yapılmadığı görülmekte dolayısıyla bu tabloda verilen sayıların net olarak daimi işçi sayısını mı veya sezonluk işçilerle birlikte en yüksek toplam işçi sayısını mı gösterdiği bilinmemektedir.

¹⁹ Tablo 4 ve Tablo 5'te birbirinden farklı kaynaklardan yararlanılmaktadır. Tablo 5'in dayandığı kaynaktaki bilgi ve veriler çok daha ayrıntılı ve kesindir. O nedenle bu kıyaslama yapılırken ayrıntılı olan kaynak temel alınarak iki kaynak arasındaki sapma bulunmuş ve ilgili veriler tekrar değerlendirilerek % 69 rakamına ulaşılmıştır.

²⁰ Turan Veldet Velidedeoğlu, *30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii*, Doğu Lmt. Şirketi Matbaası, Ankara, 1958, s. 240-242.

²¹ Ali Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilâyetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, Yeşilyurt Basımevi, Kırklareli, 1948 s.109.

hissesi İş Bankası, % 10'u Ziraat Bankası ve Trakya İlleri Özel İdaresi'nce üstlenildi. Özel teşebbüsü temsil eden ortaklar sermayeye yalnızca % 22 oranında katılıyorlardı. Ancak fabrikayı tam yetki ile sadece % 22 pay sahibi ortakların yönetmesi, kuruluş sözleşmesinde güvenceye alındı.⁽²²⁾ 5 Nisan 1925'te şeker fabrikalarının kurulmasına ilişkin kanun kabul edildi.⁽²³⁾ ve Alpullu'daki şeker fabrikasını kuracak olan şirkete özet olarak şu destekler verildi.⁽²⁴⁾

- Üretilen şeker 18 yıl süre ile tüketim vergisinden muaftır.
- Fabrikaya kömür, linyit ve kiremit sağlayan ocaklar normal vergi ve resimlerden muaftır.
- Fabrika için pancar üretecek arazilerin sahipleri 10 yıl süre ile arazi vergisinden muaftır.
- Fabrikasının taşıma faaliyetlerinde nakliyat vergisinden üçte bir indirim yapılacaktır.
- Fabrikasının kurulacağı alanın 5 hektarı devlet tarafından bedelsiz olarak sağlanacaktır.
- Fabrika personeli 10 yıl süre ile kazanç vergisi ödemeyecektir.
- 25 Yıl, İstanbul, Çatalca, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Babaeski, Çorlu'da yeni bir şeker fabrikası kurulmayacaktır.

Şeker fabrikalarının kurulması ve şeker fabrikalarına tanınacak olan ayrıcalıklara ilişkin kanunun kabul edilmesinden yaklaşık sekizbuçuk ay sonra sonra 22 Aralık 1925'te Alpullu Şeker Fabrikası'nın temeli atıldı.

Alpullu Şeker Fabrikası'nın inşaatı şaşılacak kadar kısa bir sürede tamamlandı. Fabrika o zamanın parasıyla iki milyon liraya mal oldu.⁽²⁵⁾ 26 Kasım 1926'da fabrikanın açılış töreni yapıldı.⁽²⁶⁾ Aynı gün akşamüstü fabrikadan ilk şeker şurubu aktı, kristalleşti ve tarihi bir anı olarak saklandı.⁽²⁷⁾

Resmi kayıtlara göre Alpullu Şeker Fabrikasının 1926 Yılı (ilk yılında) ürettiği şeker miktarı 459 ton, ürettiği melas 141 ton ve kuru pancar küspesi de 150 tondur.⁽²⁸⁾ Ertesi yıl 1927'de şeker üretimi 4.354 tona, melas üretimi 1.500 tona ve kuru şeker pancarı küspesi üretimi de 331 tona çıktı. Bu çalışmada incelenen dönem içerisinde Alpullu Şeker Fabrikası'nın, en yüksek üretim rakamlarına 1933'te ulaştığı görülmektedir. Bu yılda fabrikanın şeker üretimi 37.813 tona, melas üretimi 12.304 tona, kuru şeker pancarı küspesi üretimi 5.593 tona ve alkol üretimi de 1.003 tona yükseldi.⁽²⁹⁾

Alpullu Şeker Fabrikası'nın faaliyete geçtiği ilk yıl olan 1926'da 31'i daimi ve 263'ü de sezonluk statüde olmak üzere toplam 294 işçiyi istihdam etmekte idi. Tablo 6'dan da görüleceği üzere ilerleyen yıllarda fabrikada istihdam edilen işçi sayısı bir hayli arttı. Tabloda yer alan son yılda 1935'te ise fabrikada 162'si kadrolu, 1.165'i sezonluk işçi olarak toplamda

²² Velidedeolu, age, s. 241.

²³ Tolga Uslubaş, *Geçmişten Günümüze Türkiye Kronolojik Türkiye Tarihi*, Melisa Matbaacılık, İstanbul, 2013, s. 28.

²⁴ *Düstur* (1934a), *Üçüncü Tertip Teşrinisani 1340-Teşrinievvel 1341*, C. 14, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1933, s. 193-194 ; Turan Veldet Velidedeolu, a.g.e., s. 56; *Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Şeker Sanayi*, Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş., Ankara, 2003, s. 10.

²⁵ Velidedeolu, age, s. 241.

²⁶ Uslubaş, age, s. 35.

²⁷ Velidedeolu, age, s. 241.

²⁸ Melas; Şeker üretim sürecinde ortaya çıkan bir yan üründür. Eğer bu ürün de işlenirse alkol ve ispiroya dönüşebilir. Ahmet Şiray, *Şeker pancarı Tarımı*, Pankobirlik Yayınları, Ankara, 1990'dan aktaran Nejla Yardımcı, Handan Çulal Kılıç, Gözde Ürgen, "Eskişehir İli Şeker Pancarı Üretim Alanlarında Görülen Bazı Virüs Hastalıklarının DAS-ELISA Yöntemiyle Belirlenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, S.7 (1), 2012, s. 42; *Trakya İstatistik Yıllığı 1939*, C. II, İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1939, s. 161.

²⁹ *Trakya İstatistik Yıllığı*, s. 161.

1.327 işçi çalışmaktaydı. Tablo 5'teki verilerde ise şeker sanayiindeki büyük işletme sayısı sadece 1 ve bu işletmede istihdam edilen çalışan sayısı ise 1.668 olarak verilmektedir. Tabi buradan anlaşılmaktadır ki Alpulu Şeker Fabrikası'nda çalışan daimi ve sezonluk tüm çalışanlar istatistiklerde yer almaktadır. İki kaynak arasında yaklaşık % 20 civarında bir sapma vardır. Bu sapmanın nedeni ile ilgili bir kayıta ulaşılamamıştır. Bu nedenle iki kaynak arasındaki bu fark üzerinde durulmayacaktır. Fakat hangi rakam kabul edilirse edilsin anılan dönemde Kırklareli Vilâyeti dahilinde faaliyette bulunan ve büyük işletme vasfına sahip işletmelerde çalışan işçilerin büyük çoğunluğunun Alpulu Şeker Fabrikası'nda çalışmakta olduğunu belirtmek gerekir. Tablo 5'e göre vilâyet dahilinde büyük işletmelerde istihdam edilen işçilerin üç yıllık (1932-1934) ortalamaya göre sayısı 1.289'dur. Aynı şekilde tablo 5'e göre sadece Alpulu Şeker Fabrikası'nda istihdam edilen işçilerin üç yıllık ortalamaya göre sayıları ise 1.004'tür. bununla birlikte fabrikanın işçi sayısı üç yıllık ortalaması Tablo 6'da biraz farklılık arz etmektedir.

Tablo 6: Alpulu Şeker Fabrikası'nın Ayrıntılı Personel Sayısı

Alpulu Şeker Fabrikası				
Yıl	Personel			İşçilerin toplam sayısı
	Kadrolu memur	Kadrolu işçi	Sezonluk işçi	
1932	49	62	817	879
1933	47	59	850	909
1934	60	82	820	902
1935	77	162	1.165	1.327

Kaynak: İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yıllığı Cilt: II, Neşriyat No. 139, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1939, s. 161.

Tablo 6'ya göre bu sayı 897'dir. Tablo 6'da gösterilen son yıl olan 1935'te Alpulu Şeker Fabrikası'nda istihdam edilen işçilerin 162'si kadrolu, 1.165'i ise sezonluk işçi olmak üzere toplam sayısı 1.327'yi bulmuştur. Fabrikanın ilk açıldığı yıl olan 1926'da ise Alpulu Şeker Fabrikası'nda 31'i daimi işçi kadrosunda, 263'ü sezonluk işçi olarak toplamda 294 işçi çalışmaktaydı. Bu çalışmada incelenen dönem içerisinde yani 1927-1935 döneminde fabrikada gerçekleştirilen istihdam artışı çok göz kamaştırıcıdır. Bu dönem zarfında Alpulu Şeker Fabrikası'nda istihdam edilen toplam (sezonluklarla birlikte) işçi sayısı 304'ten 1.327'ye çıkmıştır. Fabrikanın istihdamında gerçekleşen artış yaklaşık 3,3 kattır. Bu rakamlar da bize Kırklareli vilâyetinde anılan dönem içerisinde sanayi alanında yaşanan gelişmenin önemli bir kısmının Alpulu Şeker Fabrikası'nda gerçekleştirilen büyüme ile elde edildiğini göstermektedir. Kırklareli vilâyetinde sanayide çalışan sayısı 1927-1935 döneminde 3.793 kişi artmış bu artışın 1.023'ü (yaklaşık % 27'si) doğrudan Alpulu Şeker Fabrikası istihdamında gerçekleşen artıştan kaynaklanmıştır.

Burada yeri gelmişken Alpulu Şeker Fabrikası'nın sahip olduğu bina ve makineler ile söz konusu 1932-1935 yılları arasında gerçekleştirdiği üretime de bölge ve Türkiye ekonomisi açısından sahip olduğu konumu tanımlayabilmek için kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Tablo 7: Alpullu Şeker Fabrikası'nın Bina, Makine, Üretim Kıymeti ile İşlenen Şeker Pancarı ve Üretilen Şeker Miktarı

Alpullu Şeker Fabrikası						
Yıl	Tesisat Kıymeti		İşlenen pancar ton	Şeker pancarına ödenen (Bin TL)	Üretilen şeker (ton)	Üretim kıymeti (Bin TL)
	Bina kıymeti (Bin TL)	Makine kıymeti (Bin TL)				
1932	1.705	2.585	108.579	274,4	16.137	4.819,2
1933	2.202	2.932	318.423	3.416,3	37.813	8.600,4
1934	3.495	4.425	61.477	1.050,2	7.521	2.660
1935	3.409	4.444	119.935	1.130	18.573	4.128,5

Kaynak: İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu, Trakya İstatistik Yılığ; Cilt: II, Neşriyat No. 139, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1939, s. 161.

Alpullu Şeker Fabrikası'nın, Tablo 7'de de görüldüğü üzere yıldan yıla değişmekle birlikte incelenen 1932 – 1935 yılları arasında sahip olduğu bina ve makinelerin değeri, fabrikanın ilgili yıllarda işlediği şeker pancarı miktarı, çevredeki çiftçilerden aldığı şeker pancarının kıymeti, gerçekleştirdiği şeker üretimi ve şeker üretimiyle ortaya çıkan parasal değer şu şekildeydi:

Bu çalışmada incelenen 1932-1935 yılları arasında, Alpullu Şeker Fabrikası'nda 608.414 ton şeker pancarı işlenmiş, fabrika bu pancarlar için yöre çiftçilerine toplamda 5.870.900 lira para ödemiştir. İşlenen bu şeker pancarlarından, fabrika dönem içinde 80.044 ton kristal toz şeker elde etmiş ve bu toz şekerin piyasadaki parasal değeri toplamı da 20.208.100 lirayı bulmuştur. Dört yıllık bu dönemde fabrikanın en verimli ve yoğun bir şekilde çalıştığı yıl 1933 yılı olmuştur. Bu yılda Alpullu Şeker Fabrikası 318.423 ton şeker pancarı işlemiş, bu pancarlar için yöre çiftçisine 3.416.300 lira para ödemiş, 37.813 ton kristal toz şeker üretmiş ve bu toz şekerin piyasadaki parasal değeri 8.600.400 lira olmuştur.

1933 Yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toplam kesin hesap bütçe geliri 174,3 milyon liradır.⁽³⁰⁾ Bu rakamdan da anlaşılacağı üzere Alpullu Şeker Fabrikası'nın yöre ve ülke ekonomisine sağladığı fayda oldukça ciddi boyutlardadır. Fabrikanın 1933'te ürettiği şekerin parasal değeri, ülkenin bu yılda topladığı tüm vergi gelirlerinin % 5'i kadardı. Alpullu Şeker Fabrikası'nın, yan ürünlerle (ispirto, küspe) birlikte 1933 yılı içinde üretimini yaptığı ürünlerin toplam parasal değerinin, o yılın vergi gelirlerinin yaklaşık % 6'sı civarında olduğu söylenebilir. Alpullu Şeker Fabrikası'nın bina, makine ve araçlarının parasal değeri 1933 yılı için 2,2 milyonu bina ve 2,93 milyon lirası da makine ve araç olmak üzere, toplamda 5,13 milyon lirayı aşmaktadır. Bu rakam üzerinden de bir hesaplama yapıldığında fabrikanın sahip olduğu bina ve makinelerin toplam değeri Türkiye'de aynı yıl faaliyette olan büyük işletmelerin, sahip oldukları bina ve makinelerin toplam değerinin yaklaşık % 4,66'sı kadardır.⁽³¹⁾ Türkiye'de 1933 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan istifade eden, büyük

³⁰ Dilek Göze Kaya, Ayşe Durgun, "1922 – 1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, Mayıs 2009, s. 240.

³¹ *Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunu'ndan İstifade Eden Müesseselerin 1932 ve 1933 Seneleri Faaliyetleri*, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s. VIII-IX'dan hesaplanmıştır.

işletmeler olarak nitelendirilebilecek toplam işletme sayısı 789, bu işletmelerin sahip olduğu bina ve makinelerin toplam değeri de 110,2 milyon liradır.⁽³²⁾ Fabrikanın yöre ekonomisi için yaptığı katkıyı net rakamlarla hesaplamak imkânsız olmakla birlikte en azından bu ekonomik katkının çok muazzam boyutlarda olduğunu tahmin etmek ise oldukça kolaydır. Alpullu Şeker Fabrikası'nın yöre çiftçilerine 1933 yılı için yaptığı 3.416.300 liralık ödemeni esas alarak, bu ödemenin üzerine 339.020 liralık işçi ve personel ücretlerini de katıp, 1933 yılı için yöreye yaptığı doğrudan ekonomik katkının 4 milyon lira civarında olduğu tahmin edilebilir.

Sonuç

Kırklareli sanayinin durumu 1927-1935 periyodunda genel olarak değerlendirildiğinde birtakım hususların altını çizmekte fayda vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Kırklareli vilâyeti, sanayinin gelişmesi için gerekli olan bazı hususlarda dezavantajlı bir konumda bulunmaktaydı. 1927 Yılından sonra dönemin siyasi iradesinin yönlendirmesi ve izlediği göçmen politikalarıyla mevcut olumsuz şartların olumlu yönde değiştiği ve Kırklareli vilâyeti sanayinin çok güçlü bir şekilde büyüdüğü görülmektedir. Sanayide yaşanan bu büyüme ile birlikte Kırklareli vilâyetinde sanayide istihdam edilenlerin sayısı 1927'de 1.524 iken geçici mevsimlik işçilerle birlikte 1935'te 5.317'e yükselmiştir. Geçici mevsimlik işçilerle birlikte Kırklareli vilâyeti genelinde sanayide istihdam edilenlerin sayısının sekiz yıllık kısa bir süreçte hemen hemen 2,5 kat arttığını (% 249) söylemek mümkündür. Hâlbuki aynı yıllarda Türkiye genelinde yaşanan sanayi istihdamı artış oranı hemen hemen bir kat (% 119) düzeyindedir.⁽³³⁾ Dolayısıyla söz konusu dönemde Türkiye genelinde sanayi istihdamında yaşanan artış oranı Kırklareli vilâyetinde yaşanan sanayi istihdamı artış oranından çok daha düşük bir düzeydedir. Bununla birlikte Kırklareli vilâyeti genelinde sanayi istihdamında yakalanan bu rekor düzeydeki artış aynı şekilde kadınların sanayi işgücüne katılımlarında yakalanamamıştır. Türkiye genelinde 1935'te kadınların sanayi iş kolunda istihdam edilen toplam nüfus içindeki oranı 19,66 düzeyinde iken, bu oran Kırklareli vilâyeti genelinde % 9,31 civarındadır.⁽³⁴⁾ Söz konusu dönemde Kırklareli vilâyetinde sanayideki kadın istihdamı oranı, Türkiye geneli sanayideki kadın istihdamı oranının yarısının biraz altında (% 47,35) kalmıştır.

Kaynakça

- 1319 Edirne Vilayeti Celilesi Sâlnâmesi*, Edirne Vilayet Matbaası, Edirne, 1903.
- BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Şeker Sanayi*, Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş., Ankara, 2003.
- DURSUNKAYA, Ali Rıza, *Kırklareli Vilâyetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, Yeşilyurt Basımevi, Kırklareli, 1948 s.109.
- Düstur (1934a) Üçüncü Tertip Teşrinisani 1340-Teşrinievvel 1341*, C. 14, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1933.

³² İstiklal Yaşar Vural, "Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Nisan 2008, s. 105.

³³ *Nüfus Sayımları 1927-1950*, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1953, s. 13'ten ; *Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935 Kırklareli Vilâyeti*, C.34, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937, s. 22-59 ve *Sanayi Sayımı 1927*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s. 42'den hesaplanmıştır.

³⁴ *Nüfus Sayımları 1927-1950*, s. 13'ten; *Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935 Kırklareli Vilâyeti*, s. 22-59 ve *Sanayi Sayımı 1927*, s. 42'den hesaplanmıştır.

- ELDEM, Vedat, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935 Kırklareli Vilâyeti*, C. 34, Hüsniyat Basımevi, İstanbul, 1937.
- KARPAT, Kemal Haşim, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- KAYA, Dilek Göze - Ayşe Durgun, “1922 – 1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, Mayıs 2009, s.233-249.
- KAYAPINAR, Selda, “Osmanlı ABD Ticaret Anlaşması Öncesi Amerika’nın Diploması Girişimleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 51, Ocak 2017, s. 39-56.
- KURT, Mustafa- Kemalettin KUZUCU, Baki ÇAKIR, Kemal DEMİR, “19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 40, Güz 2016, s. 245-277.
- ÖNSOY, Rifat, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Ankara, 1988.
- ÖZDEMİR, Mustafa, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011.
- Sanayi Sayımı 1927*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.
- Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932 ve 1933 Seneleri Faaliyetleri*, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- Sanayi İstatistikleri Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932 ve 1937 Seneleri Faaliyeti*, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939.
- SARC, Ömer Celal, *Tanzimat ve Sanayimiz Tanzimat I*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.
- Tayanç, Tunç, *Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- TEZEL, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.
- TÖKİN, İsmail Hüsrev, İktisadi ve İçtimai Türkiye Rakamları Volume: 3, T. C. İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1946.
- Trakya İstatistik Yıllığı 1939*, C. II, İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umum Müfettişliği İstatistik Bürosu Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1939.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Nüfus Sayımları 1927-1950*, Ankara, (1953).
- USLUBAŞ, Tolga, *Geçmişten Günümüze Türkiye Kronolojik Türkiye Tarihi*, Melisa Matbaacılık, İstanbul, 2013.

- VELİDEDEOĞLU, Turan Veldet, *30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii*, Doğuş Lmtđ. Şirketi Matbaası, Ankara,1958.
- VURAL, İstiklal Yaşar, “Atatürk dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.20, Nisan 2008, s. 77-114.
- YARDIMCI, Necla, Handan Çulal Kılıç, Gözde Ürgen, “Eskişehir İli Şeker Pancarı Üretim Alanlarında Görülen Bazı Virüs Hastalıklarının DAS-ELISA Yöntemiyle Belirlenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, S. 7 (1), 2012, s. 42-50.
- YAŞA, Memduh, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1980.
- 28 Teşrinievel 1927 Umumî Nüfus Tahriri*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul,1929.

